

ӘОЖ 343.14

ЖЕДЕЛ ІЗДЕСТІРУ ҚЫЗМЕТІН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУШЫ ОРГАНДАР

Бейбітгәлі Нұрсұлтан Сералыұлы

nurik_14_04@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Заң факультеті «Құқықтану» мамандығының 3 курс студенті, Нұр-Сұлтан қаласы, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Тулепенов Жаксылық Какимович

Жедел-ізвестіру қызметі әлемнің барлық елдерінде жүзеге асырылады және тергеу әрекеттерінің дәстүрлі жиынтығы жеткіліксіз болған кезде қылмыстарды ашу үшін қызметтік қажеттілік болып табылады. Жедел-ізвестіру қызметі елде ұзақ жылдар болмаған кезде жүзеге асырылды бір ғана құпия ведомстволық циркулярлардың негізінде қандай да болмасын заңнамалық реттеу. Оның нәтижелерін дәлелдеуде пайдаланудың ешқандай ресми ережелері болған жоқ. Біздің мемлекетіміздің тарихында жедел-ізвестіру қызметі алғаш рет 1994 жылғы 15 қыркүйектегі "жедел-ізвестіру қызметі туралы" Заңның қабылдануымен заңнамалық регламенттеуге ие болды.

Жедел — ізвестіру қызметі-арнайы уәкілетті мемлекеттік органдар Қазақстан Республикасының аумағында жүзеге асыратын Жария және жасырын жедел-ізвестіру, ұйымдастыру және басқару іс-шараларының ғылыми негізделген жүйесі; азаматтардың өмірін, денсаулығын, құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін, меншігін қорғау, қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігін қылмыстық қол сұғушылықтардан, сондай-ақ шет мемлекеттер мен халықаралық ұйымдардың арнаулы қызметтерінің барлау-бүлдіру іс-әрекеттерінен қамтамасыз ету мақсатында өз құзыреті шегінде құқықтық көмек көрсетеді. Жедел-ізвестіру қызметінің негізгі міндеті қылмыстарды уақтылы анықтау және толық және жылдам ашуды қамтамасыз ету, анықтау, тергеу және сот органдарынан жасырынып жүрген, қылмыстық жазадан жалтарған, хабар-ошарсыз жоғалған азаматтарды ізвестіру болып табылады. Сондай-ақ өзекті міндет шет мемлекеттердің арнаулы қызметтерінің барлау-бүлдіру қызметінің жолын кесу, мемлекеттік шекараны күзетуді қамтамасыз ету, мемлекеттік және заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтердің сақталуын қамтамасыз ету және қылмыстық-атқару жүйесінде белгіленген режимді қолдау болып

табылады. бас бостандығынан айыру орындарында жүзеге асырылады. Жедел-іздістіру қызметі заңдылық, құқықтар мен бостандықтарды сақтау, жеке адамның қадір-қасиетін құрметтеу, азаматтардың заң алдындағы теңдігі принциптеріне сәйкес, жасырын және жасырын әдістермен үйлесу негізінде жүзеге асырылады., кәсіби этика.

Жедел-іздістіру іс-шараларын жүзеге асыруға, сондай-ақ алынған ақпаратты заңда көзделмеген мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу үшін пайдалануға жол берілмейді. Жедел-іздістіру қызметі нәтижесінде алынған, егер жеке адамның жеке өміріне, ар-намысы мен қадір-қасиетіне қатысты мәліметтер оларда заңмен тыйым салынған іс-әрекеттер жасағаны туралы ақпарат жоқ, сақтауға жатпайды және жойылады. Қылмыс дайындауға немесе жасауға кінәлілігі заңда белгіленген тәртіппен дәлелденбеген адам жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органнан оны тексеру үшін негіз болған мәліметтерді және оған қатысты бар ақпараттың сипаты туралы мәліметтерді талап етуге құқылы. мемлекеттік немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияны жария етуді болғызбайтын шектерде жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасының аумағында жедел-іздістіру қызметін жүзеге асырады:

1. ішкі істер органдары;
2. Ұлттық қауіпсіздік органдары;
3. Қорғаныс министрлігінің әскери барлау органдары;
4. қаржы полициясы органдары;
5. Қазақстан Республикасы Президентінің Күзет қызметі;
6. Әділет министрлігінің Қылмыстық-атқару жүйесі органдары;
7. кеден органдары.

Жедел-іздістіру қызметінің міндеттерін орындау кезінде оны жүзеге асыруға уәкілетті органдардың құқығы бар.:

1. өз құзыреті шегінде Жария және жасырын жедел-іздістіру іс-шараларын жүргізу;
2. жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдарға құпия көмек көрсетуге келісім берген адамдармен ынтымақтастық қатынастарын өтеусіз не ақылы негізде белгілеуге;
3. жедел-іздістіру қызметінің міндеттерін шешуді қамтамасыз ететін жедел есептер мен ақпараттық жүйелерді құру және пайдалану;
4. қажетті ғылыми-техникалық немесе өзге де арнайы білімі бар лауазымды адамдар мен мамандардың көмегін пайдалану;
5. меншік нысанына қарамастан басқа министрліктердің, ведомстволардың, кәсіпорындардың, мекемелер мен ұйымдардың жедел-іздістіру қызметінің міндеттерін шешу үшін маңызы бар ақпаратын өтеусіз алу және пайдалану;
6. Қазақстан Республикасының аумағында жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыруға құқығы бар басқа органдардың келісімі бойынша жекелеген іс-шаралар өткізу үшін осы органдардың күштері мен құралдарын тарту;
7. кәсіпорындардың, мекемелердің, ұйымдардың (меншік нысанына қарамастан) аумағына және үй-жайларына тәуліктің кез келген уақытында кедергісіз кіруге, заңда көзделген басқа да іс-әрекеттерді жүргізуге құқығы бар.

Жедел-іздістіру қызметін орындау кезінде оны жүзеге асыруға уәкілетті органдар:

- а) құзыретіне сәйкес жеке және заңды тұлғалардың заңмен қорғалатын құқықтарын, бостандықтарын мен мүдделерін қорғау үшін қажетті шаралар қабылдауға;;
- б) жедел-іздістіру іс-шараларын жүзеге асыру жолымен қылмыстарды анықтауды, алдын алуды, жолын кесуді және ашуды, олардың нәтижелерін қылмыстық процесте пайдалану үшін тіркеуді қамтамасыз ету;
- в) Қазақстан Республикасының мемлекеттік билік және басқару органдарын қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігіне қатер төнгенін куәландыратын белгілі фактілер мен деректер туралы уақтылы хабардар етуге;;

г) құқықтық көмек туралы шарттар (келісімдер) негізінде тиісті халықаралық құқық қорғау ұйымдарының және шет мемлекеттердің құқық қорғау органдарының сұрау салуларын орындау;

д) жедел-іздігіру іс-шараларын жүргізу кезінде, сондай-ақ қылмыстық процесте пайдалану және ақпарат көздерін құпиясыздандыруға жол бермеу үшін жүргізілген жедел-іздігіру іс-шараларының нәтижелерін көрсететін материалдарды беру кезінде астыртын әрекет етуді қамтамасыз ету жөнінде қажетті шаралар қабылдауға міндетті.

Жедел-іздігіру іс-шараларын жүргізу үшін негіздер:

1. қозғалған қылмыстық істің болуы;
2. органдарға келіп түскен ақпарат;
3. тергеушінің жазбаша тапсырмалары және прокурордың нұсқаулары, сондай-ақ осы органдардың іс жүргізуіндегі қылмыстық істер бойынша сот ұйғарымдары;
4. Республика Бас Прокурорының және оның орынбасарларының, облыс прокурорларының және оларға теңестірілген прокурорлардың қаулылары;
5. құқықтық көмек туралы шарттарға (келісімдерге) сәйкес халықаралық құқық қорғау ұйымдарының және шет мемлекеттердің құқық қорғау органдарының сұрау салулары;
6. қоғам, мемлекет мүддесінде барлау ақпаратын алу және оның экономикалық және қорғаныс әлеуетін нығайту қажеттілігі.

Жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыратын органдар өз құзыреті шегінде өз бастамасы не өзге де мемлекеттік органдардың бастамасы бойынша жеке басын сипаттайтын, қабылдау үшін қажетті деректерді жинауға құқылы. шешімдер:

1. Ішкі істер, Әділет министрлігінің Қылмыстық-атқару жүйесі, ұлттық қауіпсіздік, әскери барлау, қаржы полициясы органдарына, кеден органдарына, Қазақстан Республикасы Президентінің Күзет қызметіне жұмысқа және қызметке қабылдау туралы

2. жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыратын органдардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері бойынша;

3. мемлекеттік құпияны құрайтын мәліметтерге немесе жоғары авариялық немесе экологиялық қауіп төндіретін объектілер мен құрылыстарды пайдалануға байланысты жұмыстарға рұқсат беру туралы;

4. жедел-іздігіру қызметіне қатысуға рұқсат беру немесе оны жүзеге асыру нәтижесінде алынған материалдарға қол жеткізу туралы;

5. жеке детективтік және күзет қызметімен айналысуға рұқсат беру туралы.

Жедел-іздігіру қызметінің мазмұны Жалпы және арнайы жедел-іздігіру іс-шараларын құрайды.

Жалпы жедел-іздігіру іс-шаралары:

1. адамдарды сұрау;
2. азаматтармен Жария және жасырын қарым-қатынастар орнату, оларды жедел-іздігіру қызметінде пайдалану;
3. енгізу;
4. қылмыстық әрекетті имитациялайтын мінез-құлық моделін қолдану;
5. жасырын кәсіпорындар мен ұйымдарды құру;
6. бақыланатын жеткізілім;
7. техникалық құралдарды қолдану;
8. бағыттауды анықтама;
9. үлгілерді алу;
10. жедел сатып алу;
11. қызметтік-іздігіру иттерін қолдану;
12. жеке тұлғаны белгілері бойынша іздеу және теңестіру;
13. ақпаратты заңсыз алу құрылғыларын іздеу;
14. құқыққа қарсы әрекеттердің іздерін табу, жасырын белгілеу және алу, оларды алдын ала зерттеу;
15. қылмыс дайындайтын, жасаған немесе жасаған адамды қудалау және оны ұстау;

16. куәгерлердің қатысуымен ұсталған адамдарды жеке тексеруді, қылмыстық әрекетке қатысты болуы мүмкін заттарды және құжаттарды қарауды және алып қоюды, сондай-ақ тұрғын үй-жайларды, жұмыс орындарын және өзге де орындарды тексеруді, Көлік құралдарын тексеруді жүзеге асыру.

Терроризмге қарсы операцияны жүзеге асыру барысында жеке тексеру және жеке адамның заттарын тексеру, көлік құралдарын тексеру, оның ішінде техникалық құралдарды қолдана отырып, тексеру куәгерлердің қатысуынсыз жүргізілуі мүмкін.;

1. қарулы қылмыскерлерді басып алу жөніндегі операцияларды жүргізу;
2. бақылау.
3. Арнайы жедел-іздігіру іс-шаралары:
4. почта-телеграф жөнелтілімдерін бақылау;
5. байланыс желілеріндегі жедел іздеу;

6. бейне -, аудиотехниканы немесе өзге де арнайы техникалық құралдарды пайдалана отырып сөйлесулерді жасырын тыңдау және жазу, телефондар мен басқа да сөйлесу құрылғылары арқылы жүргізілетін сөйлесулерді тыңдау және жазу, сондай-ақ жүргізілген телефон арқылы сөйлесулер туралы мәліметтер алу;

7. байланыстың техникалық арналарынан, компьютерлік жүйелерден және өзге де техникалық құралдардан ақпаратты алу;

Заңмен қорғалатын жеке өмірге қол сұғылмаушылықты, хат жазысу, телефонмен сөйлесу, телеграф хабарламалары мен пошта жөнелтілімдерінің құпиясын, сондай-ақ тұрғын үйге қол сұғылмаушылық құқығын қозғайтын арнаулы жедел-іздігіру іс-шаралары тек ауыр және аса ауыр қылмыстарды, сондай-ақ қылмыстық топтар дайындайтын және жасайтын қылмыстарды анықтау, олардың алдын алу және ашу үшін прокурордың санкциясымен ғана жүзеге асырылады. 2009 жылдан бастап уәкілетті органдарға орташа ауырлықтағы қылмыс жасаған адамдарға қатысты да жедел-іздігіру іс-шараларын жүргізу құқығы берілген. Жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыратын органдардың қаулысы бойынша осындай іс-шараларды жүргізуге санкцияны Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры мен оның орынбасарлары, республиканың әскери прокуроры, облыстардың прокурорлары мен оларға теңестірілген прокурорлар береді.

Қылмысқа қарсы күресте, азаматтар мен қоғамның құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауда қылмыстық істер бойынша дәлелдеуде жедел-іздігіру қызметінің нәтижелерін пайдаланудың маңызы зор. Жедел-іздігіру қызметінің нәтижелерін дәлелдеуде пайдалану мүмкіндігі, ең алдымен, оларды алған кезде, жедел-іздігіру іс - шараларын жүргізген кезде Конституцияның және "жедел-іздігіру қызметі туралы"Заңның негіз қалаушы нормалары бұзылмайтындығымен анықталады.

Жедел - іздігіру іс-шараларын жүргізу нәтижесінде алынған материалдар қылмыстық іс жүргізу заңнамасында көзделген нысанға тартылғанға дейін не оларды қылмыстық процеске енгізу мүмкіндігі болмаған кезде жеке және заңды тұлғалардың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін шектеу үшін ешқандай құқықтық салдарға әкеп соқпайды және негіз болып табылмайды. Дәлелдемелерді жинау, бекіту, зерттеу және бағалау тәртібі ҚР ҚДЖК 125-128-баптарымен реттелген. Дәлелдемелерді жинау ҚР ҚДЖК көзделген тергеу және сот әрекеттерін жүргізу жолымен сотқа дейінгі іс жүргізу және сот талқылауы процесінде жүргізіледі. Дәлелдемелерді жинау оларды табуды, бекітуді және алып қоюды қамтиды. іс жүзіндегі деректер іс жүргізу іс-әрекеттерінің хаттамаларында бекітілгеннен кейін ғана дәлелдемелер ретінде пайдаланылуы мүмкін. Анықтау және алдын ала тергеу барысында хаттамаларды жүргізу үшін жауапкершілік тиісінше анықтаушыға және тергеушіге, ал сотта — төрағалық етушіге және сот отырысының хатшысына жүктеледі. Тергеу әрекетінің хаттамасымен танысқан адамдар әрбір бетте және хаттаманың соңында мәтіннің соңғы жолының астына өз қолын қояды. Сот отырысы хаттамасының бөлігімен танысу кезінде әрбір беттің соңына және осы бөліктің соңына қол қойылады. Ескертулермен немесе қарсылықтармен келіспеген жағдайда анықтаушы, тергеуші немесе сот бұл туралы қаулы шығарады. Процеске қатысушылардың

немесе басқа адамдардың біреуі заңда көзделген жағдайларда тергеу әрекетінің хаттамасына қол қоюдан бас тартқан кезде анықтаушы немесе тергеуші бұл туралы хаттамаға белгі жасайды, оны өзінің қолымен куәландырады. Дәлелдемелерді бекіту үшін хаттамаларды жасаумен қатар дыбыс жазу, бейнежазба, киноға түсіру, суретке түсіру, соқырларды, бедерлерді, жоспарларды, схемаларды жасау және ақпаратты түсірудің басқа да тәсілдері қолданылуы мүмкін. Ғылыми - техникалық құралдарды қолдануға, егер олар:

1. заңда тікелей көзделген немесе оның нормаларына қайшы келмейтін;
2. ғылыми бай;
3. қылмыстық іс бойынша іс жүргізудің тиімділігін қамтамасыз етеді;
4. қауіпсіз.

Қылмыстық істер бойынша дәлелдеуде жедел-іздігіру қызметінің нәтижелерін пайдалану ҚР ҚДЖК 130-бабында бекітілген. Жедел-іздігіру іс-шараларын жүргізу кезінде жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыратын органның қызметкері тікелей қабылдаған мәліметтер аталған қызметкерден куә ретінде жауап алынғаннан кейін дәлелдемелер ретінде пайдаланылуы мүмкін. Қылмыс жасады деген кінәлілігі заңда белгіленген тәртіппен дәлелденбеген, сондай-ақ оларға қатысты қылмыстық іс қозғалмаған адамдарға қатысты жедел-іздігіру іс-шараларын жүргізу нәтижесінде алынған материалдар тиісті жедел есепке алу ісі тоқтатылған кезден бастап бір жыл сақталады, содан кейін жойылады. Өздеріне қатысты қылмыстық іс қозғалмаған адамдардың телефон арқылы және өзге де сөйлесулерін тыңдау нәтижесінде алынған фонограммалар мен басқа да материалдар тиісті жедел есепке алу ісі тоқтатылған кезден бастап алты ай ішінде жойылады, ол туралы хаттама жасалады. Жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыратын органдардың басшылары заңдылықтың сақталуын, ұйымдастырылуын, тактикасын, әдістері мен құралдарын, сондай-ақ осы қызметтің астыртын және құпиялылығын қамтамасыз ету жөніндегі шараларды бақылауды қамтамасыз етеді. Жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыру кезінде заңдылықтың сақталуын қадағалауды Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры және оған бағынысты прокурорлар жүзеге асырады.

Жедел-іздігіру қызметіне қадағалауды жүзеге асыру кезінде прокурор:

1. құпия көмекшілердің және штаттағы жасырын қызметкерлердің жеке басы туралы мәліметтерден басқа, жедел есепке алу істерін, материалдарды, құжаттарды және жедел-іздігіру қызметінің барысы туралы басқа да қажетті мәліметтерді алады;
2. арнайы жедел-іздігіру іс-шараларын, оның ішінде байланыс желісінде жүзеге асыру заңдылығына тексеру жүргізеді;
3. жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыру кезінде Заңның, Адам және азамат құқықтарының бұзылуы анықталған жағдайда өз қаулысымен жедел-іздігіру іс-шараларын тоқтатады;
4. жедел - іздігіру қызметін жүзеге асыратын органдардың лауазымды адамдарының іс-әрекеттері мен шешімдеріне шағымдар мен өтініштерді қарайды;
5. Республика Конституциясына, заңдары мен Президентінің актілеріне қайшы келетін, жедел - іздігіру қызметін жүзеге асыратын органдар шығаратын жедел-іздігіру іс-шараларын ұйымдастыру мен жүргізу тактикасын регламенттейтін нормативтік құқықтық актілерге наразылық білдіреді;
6. жедел-іздігіру іс-шараларын жүргізу кезінде құқыққа қарсы әрекеттерге жол берген қызметкерлерге қатысты қылмыстық іс қозғау туралы қаулы, тәртіптік іс жүргізу;
7. жедел-іздігіру қызметінің заңдылығын қадағалауды жүзеге асыру кезінде анықталған бұзушылықтар фактілері бойынша прокурорлық қадағалаудың басқа актілерін шығарады;
8. өзінің дәлелді қаулысымен заңсыз ұсталған адамдарды босатады не адамдарды ұстау туралы заңсыз қаулылардың күшін жояды;
9. қажет болған жағдайда жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыратын органдардың басшыларынан заңның бұзылуын жою мақсатында оларға бағынысты органдарда тексеру жүргізуді талап етеді;

10. Қазақстан Республикасының Заңында белгіленген жағдайларда жедел-іздістіру іс-шараларын жүргізуге санкция береді.

Бас Прокурор өз құзыреті шегінде жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдар орындауға міндетті Қазақстан Республикасының жедел-іздістіру қызметі туралы заңнамасының нормаларын қолдану мәселелері бойынша нормативтік құқықтық актілерді қабылдайды. Жедел-іздістіру қызметін жүзеге асыратын органдар тарапынан заңдылықтың бұзылуын анықтау мақсатында прокурор арнайы техникалық құралдарды пайдалана отырып, прокуратура органдарының мамандарын және өзге де мамандарды тартуға құқылы.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. 1994 жылғы 15 қыркүйектегі № 154-ХІІІ Қазақстан Республикасының «Жедел іздістіру қызметі туралы» Заңы / «Параграф» ақпараттық жүйесі: <http://online.zakon.kz>.
2. Ахкубеков Л.Х. Правовое регулирование оперативно-розыскной деятельности за рубежом и использование ее результатов в уголовном процессе
3. Теория оперативно-розыскной деятельности: учебник / Под ред. К.К. Горяйнова, В.С. Овчинского, Г.Н. Синилова и др. – М.: Инфра-М, 2004. – 848 б.
4. 1999 жылғы 15 наурыздағы № 349-І Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік құпиялар туралы» Заңы / «Параграф» ақпараттық жүйесі: <http://online.zakon.kz>.
5. Маркушин А.Г. Оперативно-розыскная деятельность: учебник для вузов. – М.: Изд-во Юрайт, – 399 б.